

THE DE/GROWTH DEBATE

Tomáš Imrich Profant¹

Abstract

The degrowth movement is getting stronger in recent years, but together with the movement, its critique is being strengthened as well. The aim of this text is to present the degrowth debate and contribute to it with a reaction to the main critique of growth. It is thus a discussion paper. This paper offers a debate between proponents and opponents of degrowth in the basic points: Is it possible to decouple growth from the increasing of carbon emissions and material consumption? Does the switch to a degrowth economy necessarily mean a decline of the standard of living? Can degrowth coexist with capitalism or does it go against its fundamentals? The conclusion of the text offers an answer to the question where is degrowth right now.

Keywords

Degrowth, Growth, Emissions, Consumption

I. Úvod

Šíření myšlenky nerůstu v posledních letech vyvolává mimo jiné i silící kritiku. Ačkoliv dnes již nejspíš můžeme mluvit o hnutí nerůstu, které si vytváří vlastní ideologický svět, stále je toto hnutí ve výrazné menšině, a to jak početně, tak mocensky. (Ziai 2015: 150). I ta trocha moci, kterou disponuje několik tisíc akademiček a aktivistů, však stačí na to, aby na ně reagoval ohrožený střední proud. Přívrženci nerůstu jsou označováni za „náboženské fanatiky“ (Barthold 2020), „proroky klimatického zoufalství“ (Krugman 2014) nebo „závislé na kolapsovém pornu“ (Phillips 2015) a samotný koncept za „magické myšlení“ (Milanovic 2021) či „obrovskou chybu“ (Smith 2020). Kromě snahy o zesměšnění však zaznívají i smysluplnější kritiky, na které má smysl reagovat.

Cílem tohoto textu je prezentovat diskuzi o nerůstu a přispět do ní reakcí na hlavní kritiky nerůstu. Nepůjde tedy o empirickou studii ani o teoretickou stať, ale o diskusní příspěvek. Diskuze o nerůstu za hranicemi České republiky probíhá již delší dobu. V Česku existuje také, ale v mnohem menší míře. Proto považuji za důležité se danému tématu věnovat.

Co to ale je nerůst? Nerůst lze definovat jako „sociálně spravedlivý pokles výroby a spotřeby, který zvyšuje lidský blahobyt a zlepšuje ekologické podmínky“ (Shneider – Kallis – Martinez – Alie 2010: 512). Jeho očekávaným dopadem je pokles HDP. Jde tedy o zmenšení hospodářství, které se má dělat sociálně spravedlivě, tedy tak aby ve výsledku byla v společnosti větší rovnost. Nejde ovšem (pouze) o rovnost příležitostí, ale taky o rovnost – nebo přesněji nízkou nerovnost – ve výsledné distribuci statků a služeb. Cílem nerůstu je tedy snižování nerovnosti jak ji známe například z Giniho indexu. Takhle definovaný nerůst má jasnou normativní orientaci, kterou nijak nezastírá. Jsou ovšem různé formy nerůstu, které lze vidět například v německé debatě o nerůstu (Bendix 2017). Důraz na pokles výroby a spotřeby může jít v některých formách nerůstu na úkor snižování nerovnosti. Jedním z argumentů nerůstu však je i teze, že samotná nerovnost přispívá k růstu. Její snižování tedy není jen normativním cílem, ale je i ekologicky prospěšným prostředkem, který má vést k základnímu cíli – snížení výroby a spotřeby.

Tento text postupně představuje konkrétní sporné body diskuze mezi zástanci a protivníky nerůstu a odpovídá na konkrétní kritiky. Nejdříve diskutuje o problematice odpojení růstu od materiální spotřeby a růstu emisí, následně se zaměřuje na problematiku HDP ve vztahu k jeho růstu, třetím

¹ Fakulta mezinárodních vztahov, Ekonomická univerzita, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava. E-mail: tomas.profant@euba.sk.

bodem diskuze je otázka nutnosti snižovat životní úroveň za poklesu HDP. Předposlední část se věnuje samotnému pojmu „nerůst“ a poslední diskutuje o možnosti kapitalismu bez růstu.

II. Odpojení růstu

Předmětem základního sporu v rámci debaty o nerůstu je otázka „odpojení“ (anglicky decoupling) (Hickel, Kallis 2020, Parrique et al. 2019, Tilsted 2021, Haberl et al 2020). V první řadě jde o odpojení hospodářského růstu od růstu emisí oxidu uhličitého. Je možné dosahovat růstu a zároveň snižovat emise? S určitou vyhýbavostí lze na tuto otázku odpovědět kladně – stačí začít diskutovat o tom, co to vlastně je růst. K této části sporu se ještě vrátíme.

Pokud však zůstaneme při zemi a zaměříme se na to, co dnes růst znamená v praxi, zjistíme, že k jednoznačné odpovědi nám scházejí jednoznačná data. Otázka odpojení se nejčastěji týká buď celého světa, nebo konkrétních, zvláště bohatých zemí. Globálně k odpojení zatím nedošlo. Pro záchranu planety je to ale v případě pokračování ekonomického růstu nezbytné. V tomto ohledu debata o nerůstu pokračuje v silně teoretické rovině a točí se kolem otázky, zda jsou bohaté státy schopny zajistit, aby pokles emisí byl větší než růst hospodářství. Nerůstová kritika vycházející ze snahy o udržení nárůstu průměrné teploty pod 1,5 °C přitom požaduje, aby toto odpojení bylo skutečně výrazné.

Zatímco ještě zhruba před pěti lety zastánci nerůstu argumentovali, že dlouhodobé odpojení není možné, a konkrétní, obvykle evropské příklady často znamenaly žonglování s daty z určité země a určité dekády, v posledních letech nerůstová kritika ve své argumentaci ustoupila a uznala, že v některých případech k odpojení dochází (Hickel 2020). K tomu ovšem dodává, že naše data nejsou úplná. Výpočet emisí založených na spotřebě sice na rozdíl od takzvaných teritoriálních emisí zahrnuje emise vypuštěné v zemi, kde se věci vyrobí, do emisí ve státě, kde se spotřebují, ale možnost chyb je tu značná. Nedávný článek ve Washington Post tak upozornil na rozdíl mezi světovými emisemi, které státy vykážou, a světovými emisemi, jež vědci změří v atmosféře – pohybuje se mezi 8,5 a 13,3 miliardy tun oxidu uhličitého (Mooney et al. 2021). To znamená, že v atmosféře je o 21 až 32 procent CO₂ více, než kolik země udávají, a to i po započítání například mezinárodních letů a lodní dopravy. Tyto „emise navíc“ jsou nejspíš důsledkem konkrétní spotřeby a mohou znamenat, že bohaté země odpojení růstu od emisí ve skutečnosti nedosáhly.

Dalším problematickým bodem je předpoklad, že současné politiky veřejných i soukromých aktérů jsou dlouhodobě udržitelné a že nejde jen o nejsnáze uskutečnitelné reformy, po kterých by měly následovat mnohem hůř prosaditelné změny. V případě zastavení reforem by přitom hospodářský růst pravděpodobně vedl k opětovnému zvýšení emisí.

Zásadním argumentem je nedostatečnost odpojení. Zatímco celoevropský pokles spotřebních emisí CO₂ činil mezi roky 1990 a 2014 dohromady 17 procent (tedy v průměru 0,71 procenta ročně), na udržení nárůstu teploty pod 1,5 °C bychom potřebovali dvanáctiprocentní roční pokles emisí v bohatých zemích. Za nízkého růstu HDP (o 1,86 procenta) to znamená roční pokles emisí o 15,8 procenta (Hickel – Kallis 2020). Tento extrémně náročný úkol je tedy při zachování hospodářského růstu takřka nespílitelný, což je v současnosti hlavní argument nerůstové strany k možnosti odpojení růstu HDP od emisí; nemluvě o tom, že dosavadní pokles spotřebních emisí měl v posledních letech ve Francii, Velké Británii a Německu dost blízko ke stagnaci (Hausfather 2021). I když tedy k odpojení růstu HDP od růstu emisí došlo, je zatím krajně nedostatečné, chceme-li zabránit zvýšení teploty nad snesitelnou úroveň.

III. Meze spotřeby

Odpojení se netýká jenom emisí, ale i spotřeby zdrojů. Tato diskuse však rezonuje mnohem méně. Zastánci nerůstu přitom poukazují na nemožnost udržení současného růstu HDP, protože k žádnému odpojování spotřeby zdrojů od růstu HDP nedochází (Hickel – Kallis 2020; Parrique et al. 2019). Téma je důležité ze dvou důvodů.

Za prvé jde o to, jak dosáhnout odpojení růstu od emisí. Základním argumentem proponentů nerůstu je potřeba dlouhodobého a výrazného odpojení, které musí probíhat ve všech ohledech – tedy nejen odpojení od emisí, ale i od materiální spotřeby. Na planetě s omezenými zdroji není možné, aby cokoli rostlo donekonečna. Představuje-li si někdo, že snížení emisí dosáhneme nahrazením fosilních zdrojů energie zdroji obnovitelnými a začneme všude, kde to půjde, instalovat solární panely a větrné elektrárny, naráží na problematické propojení růstu s materiální spotřebou. Jeden problém tak nahrazuje druhý. Cenou za snižování emisí při udržení současné celkové spotřeby bude zvýšení spotřeby minerálů a jiných zdrojů na baterie a nové elektrárny.

Proti myšlence, že tato spotřeba je dočasná a že po zastavení růstu emisí přestane růst i materiální spotřeba, zaznívá ze strany nerůstu ultimátní argument, že zvyšování efektivity má své fyzikální limity. Pokud neobjevíme perpetuum mobile, pak v budoucnosti jednou opět narazíme na problém, že růst zvyšuje materiální a energetickou spotřebu, ale další materiály už jednoduše nejsou, a proto nezbyvá než přejít na nerůstovou ekonomiku.

Druhý důvod, proč je diskuse o nemožnosti odpojení růstu od spotřeby zdrojů důležitá, se týká představy nemateriálních nebo nízkomateriálních služeb. Akademici na prorůstové straně argumentují, že základem růstu mohou být služby místo statků. Služby údajně nespotřebují moc materiálu (například taková masáž nebo stažená písnička), takže HDP poroste téměř bez další spotřeby hmotných zdrojů. Protiargument je zde empirický: služby ve skutečnosti nemateriální nejsou a obsahují v sobě vysokou materiální a energetickou spotřebu. Rozpor je na úrovni statistiky v otázce, zda zahrnovat i spotřebu pracujících, kteří služby poskytují. Pokud ji započítáme, služby se stávají podobně „špinavými“ jako průmysl (Greenford – Crownshaw – Lesk – Stadler – Matthews 2020).

IV. Co je vlastně HDP?

Na tento argument navazuje filosofičtější a méně častá debata o tom, co vše by mohl hrubý domácí produkt zahrnovat. Čím víc nízkomateriálních a nízkenergetických věcí by se podařilo komodifikovat, tím víc by dokázal HDP růst, aniž by zároveň rostla materiálová a energetická spotřeba. To už se ostatně částečně stalo změnou ve výpočtu HDP v posledních dekádách, kdy do tohoto ukazatele byla započítána financionalizace ekonomiky. Co kdyby ale zahrnoval i kvalitu životního prostředí? V takovém případě by jeho růst nejspíš vedl ke snížení materiálové spotřeby. Jádrem sporu je zde otázka, co považujeme za hodnotné a jak se to projevuje v HDP. Zůstaneme-li na úrovni dnešní reality, lze říct, že kvality životního prostředí si ceníme příliš málo na to, aby se její zvyšování projevvalo růstem HDP. Jeho hodnota naopak roste, když je příroda ničena, protože toto ničení není v řeči trhu téměř nijak negativně hodnoceno. Možná že výhled na hezký park zvýší cenu domu, vyhynutí biologického druhu však nemá jak do HDP proniknout. V tuto chvíli tedy jde o diskusi čistě teoretickou. Po případném zahrnutí ničení nebo naopak uchování přírody do HDP by pak nutně vyvstala otázka smysluplnosti debaty o odpojení, jelikož by již nebylo co odpojovat.

Téma hrubého domácího produktu dokonce může sloužit jako úhybný manévr v argumentaci – místo o růstu se pak diskutuje o tom, jak co měřit. Nerůst přitom nemusí znamenat pokles HDP, ale pokles celkového objemu použité a transformované přírody pro lidský užitek, neboli pokles použitého materiálu a energie (anglicky throughput). Na takové definici se nicméně shodnou i mainstreamoví ekonomové. Slovy hlavního ekonoma Skupiny pro klimatickou změnu při Světové bance: „S takovou definicí nemohu nesouhlasit. Ochrana naší planety si vyžaduje omezení materiální a energetické spotřeby, ale ne nutně příjmu. Při této definici není nerůst nijak kontroverzní“ (Hickel – Hallegatte 2022: 8). Je-li cílem pokles materiálové a energetické spotřeby, pokles HDP se dostává do pozadí navzdory skutečnosti, že obě hodnoty k sobě mají v dnešní realitě velice blízko.

Lidé z oborů mimo ekonomii – třeba představitelé nevládních organizací nebo influenceři – občas mluví o tom, že bychom místo HDP měli používat index lidského rozvoje nebo „hrubé národní štěstí“, případně další ukazatele, které by orientovaly veřejné politiky správným směrem. V rozvojové politice se sice o lidském rozvoji mluví už od sedmdesátých let 20. století a zmiňovaný index vznikl

v roce 1990 (Reed 2011). Na realitu materiální a energetické spotřeby to nicméně nemělo žádný vliv. Růst pokračuje. V posledních letech sice zintenzivnělo hledání alternativních indikátorů, jímž se zabývaly vlády nebo úřady například ve Francii, Austrálii, Itálii, Rakousku, Německu či Velké Británii, navzdory těmto aktivitám však zůstává hospodářský růst implicitním nebo i explicitním cílem většiny vlád. Výjimku dnes kromě Bhútánu tvoří Nový Zéland, jehož vláda nahradila hrubý domácí produkt hrubým národním štěstím v roce 2019. Po poklesu způsobeném pandemií by nicméně měla novozélandská ekonomika v roce 2022 začít znovu růst. (Gray 2021).

V. Životní úroveň a lidské touhy

Možná nejsilnějším argumentem proti nerůstu je tvrzení, že když ekonomika přestane růst, lidé se budou mít hůř. Velká část ekologického mainstreamu mluví o tom, že se všichni musíme uskromnit, což zároveň běžně doprovází námitka, že něco takového je politicky neprosaditelné. Všichni se přece chtějí mít lépe a navíc si přejí, aby se jejich děti měly ještě lépe než oni. A mít se lépe zde volně přeloženo znamená spotřebovávat víc.

První argument nerůstové strany se týká otázky nerovnosti a tužeb. Bezpochyby platí, že všichni se chtějí mít dobře, což je v naší společnosti chápáno jako materiální zajištění. To ale ještě neznamená, že všichni nutně chtějí být bohatí. Mnohým by stačilo jen nebýt chudí. Samotné tužby výrazně ovlivňuje nerovnost. Kdyby nikdo neměl okázalé bohatství, nebyl by důvod, aby po něm někdo toužil. Tužby nejsou „přirozené“ neomezené, ale závisejí na tom, zda je po čem toužit.

Druhý argument se zakládá na nerovnosti ve spotřebě. Neplatí totiž, že uskromnit se musí všichni. I v Česku je spousta lidí, kteří by naopak měli spotřebovávat víc, aby mohli uspokojit základní potřeby. Uskromnit se tudíž musí jenom někteří – ti, kdo spotřebovávají příliš mnoho. I tady ale platí, že u mnohých z této skupiny by stačilo, kdyby se přizpůsobili novým normám. Pokud by většina populace přešla na veganství, velká část středních vrstev by výrazně snížila svou produkci emisí, aniž by jí to způsobovalo újmu, protože nejíst maso by se stalo normálním. To se samozřejmě snáz řekne, než udělá, ale je důležité si uvědomit sílu společenských norem předtím, než začneme mluvit o snižování životní úrovně.

Ultimátní argument pro nerůst je pak teoretický. V případě dokonalé rovnosti spotřeby mezi lidmi by bylo možné žít poměrně „normální“ život, který by při planetární populaci deseti miliard lidí pro čtyřčlennou rodinu znamenal mít k dispozici šedesát metrů čtverečních plochy bytu, sporák, ledničku, padesát litrů vody na osobu denně, topení, pět až patnáct tisíc kilometrů cestování na osobu ročně, jeden laptop na domácnost, internet, jeden telefon na osobu, čtyři kilogramy nového oblečení na osobu ročně a zajištěnou zdravotní péči a vzdělání. V současnosti činí roční energetický výdej průměrně 80 gigajoulů na osobu, v jednotlivých zemích se pohybuje mezi 5 a 200 gigajouly. Představený scénář by znamenal spotřebu zhruba 15 gigajoulů na osobu a rok, což dohromady činí dvojnásobek současné produkce energie z obnovitelných zdrojů, která dnes tvoří 17 procent veškeré energetické produkce. Jinými slovy, při výrazném přerozdělení a trošce technooptimismu může na planetě bez problému žít deset miliard lidí (Millward – Hopkins – Steinberger – Rao – Oswald 2020).

Protiargument je zřejmý. Nejenom dokonalá rovnost, ale ani mírná nerovnost se nezdá být politicky prosaditelná. V tomto smyslu je nerůst zřejmou utopií. Zároveň ale platí, že není technicky neuskutečnitelný. Je potřeba ještě doplnit, že spirituálněji založení zastánci nerůstu by argumentovali i z úplně jiné strany, a to ve prospěch našich vnitřních limitů, které nám umožní žít v pocitu hojnosti. Nebudeme potřebovat víc, zato však budeme vědět, že je dostatek všeho pro všechny. Při takto proměněné imaginaci životní úroveň výrazně stoupne, ale zásadně se sníží naše spotřeba (Kallis 2019). Tady už se však skutečně pohybujeme ve sféře fantazie.

VI. Nemožnost kooptace

Další kritický argument označuje nerůst za recesi. Cílem nerůstu je celkové snížení materiálové a energetické spotřeby. To by nejspíš vedlo ke snížení HDP, což se v ekonomii označuje za recesi už po dvou kvartálech trvání tohoto jevu. Avšak zatímco recese je neplánovaná a neřízená, nerůst je intencionální politikou vlády. Snižuje objem jen některých sektorů (například produkci vozidel SUV nebo hovězího masa), jiné se naopak snaží zvětšit (třeba zdravotnictví). Oproti tomu recese táhne dolů všechny sektory. Součástí recese je nezaměstnanost, kdežto cílem nerůstu je zkrátit pracovní dobu a za pracovní místa ručit. Recese obvykle znamená škrty v rozpočtu sociálních výdajů, nerůst usiluje o jejich zvýšení. A zatímco při recesi vlády obvykle upouštějí od svých ekologických závazků ve snaze opět dosáhnout růstu, v konceptu nerůstu znamená omezení produkce větší prostor pro ochranu přírody (Hickel 2021).

Součástí diskuse o nerůstu je i samotný pojem „nerůst“. Ten je kritizován kromě jiného pro svoji negativitu: nemá v sobě příslib něčeho pozitivního (Raworth 2015). Prvním protiargumentem může být odkaz na dekolonizaci – ta se také stavěla proti něčemu, co bylo ve své době považováno za pozitivní a správné. A naopak, růst na první pohled vypadá jako dobrá věc, je tedy potřeba se vůči němu explicitně vymezit, aby bylo zřejmé, že něco tak zdánlivě samozřejmého je ve skutečnosti škodlivé (Kallis 2015).

Druhým protiargumentem je nemožnost kooptace nerůstu. Dnes již existuje celé oddělení politické ekologie věnující se významu (nebo spíš absenci významu) pojmu „udržitelný rozvoj“. I když je ve své definici tento pojem radikální, z hlubší analýzy je patrné, jak jeho vágnost umožňuje pokračování destrukce životního prostředí ve jménu udržitelnosti a jak takový pojem dokáže spojit ekology středního proudu s prorůstovými ekonomy. Ani pojem „nerůst“ není úplně jednoznačný: z jednoho výzkumu například vyplývá, že v Německu existuje k nerůstu až pět různých přístupů. Jednou věcí ale nerůst být nemůže – růstem. A v tomto smyslu je nekooptovatelný (ibid.).

VII. Kapitalismus bez růstu?

I tvrzení o nekooptovatelnosti nerůstu ale může být částečně zpochybněno. Dokáže kapitalismus existovat bez hospodářského růstu? Ekonom Tomáš Sedláček se v rozhlasu nedávno vyslovil jednoznačně ve prospěch této možnosti. Slavný ekologický ekonom Tim Jackson si zase dokáže představit hodně odlišný kapitalismus bez růstu (Jackson 2009).

Nerůst inspirovaný ekologickým marxismem zastává opačnou pozici. Konkurence a imperativ zisku obecně nutí firmy usilovat o co největší zisk, o zvyšování počtu zákazníků, o to, aby zákazníci častěji nakupovali prodávané výrobky, nebo o přístup k levným surovinám v co největších množstvích. Tyto popudy k ekonomické aktivitě na mikroúrovni ovšem vedou na makroúrovni k růstu. Jelikož všechny firmy usilují o vlastní „mikrorůst“, spojuje se jejich celková aktivita do globálního ekonomického růstu (Smith 2010, Trainer 2016, Richters – Siemoneit 2018).

Podle některých obhájců kapitalismu by postačovalo růst kvalitativně. Zvyšování technologické efektivnosti by umožňovalo ekonomický růst bez zvyšování materiální a energetické spotřeby. Po počátečních úsporách daných větším rozsahem produkce může její nárůst přinést také další náklady, takže pro firmy může být lepší v jistém bodě expanzi zastavit. A vyššího zisku lze někdy dosáhnout i s menším počtem zákazníků (Lawn 2011). Tuto teoretickou debatu navíc doplňuje i empirický argument. Ten poukazuje na předešlé ekonomické krize, jež byly provázeny obrovskými sociálními problémy a které vždy ukončila až další vlna hospodářského růstu. Jinými slovy, dosud kapitalismus bez růstu vždy kolaboval.

Kde se spor o nerůst nachází dnes? Stále ještě jde o velice okrajovou debatu, jakkoli čas od času pronikne na stránky médií středního proudu. Akademická produkce dat a článků je nicméně značná a kromě magazínu *Ecological Economics*, který se těší prestiži i mezi ekonomickými časopisy, již existuje i *Degrowth Journal*. Empirická data – neboli snaha produkovat pravdu – však v ideologickém boji nestačí. Vlády a mezinárodní organizace se nadále řídí modely, které vycházejí

z růstu a silně problematických technooptimistických předpokladů. Pak už nejde o vědeckou pravdu, ale spíš o ekonomické a politické zájmy, které nad vědou obvykle mírají navrch. Samo o sobě je to v pořádku, věda má být v konečném důsledku podřízená politice – tedy společnosti a jejím pnutím. Jenže ve společnosti a politice nadále vítězí síly, které, jak se zdá, potřebují růst pro zachování své nadvlády. Důsledky pociťujeme všichni.

VIII. Závěr

Cílem tohoto textu bylo představit diskuzi o nerůstu a přinést reakce na hlavní kritiky nerůstu. Text problematizuje možnost odpojení růstu HDP od růstu emisí. Kritizuje diskuzi o HDP jako zástupnou. V rámci nerůstu je klíčová problematika růstu HDP a ne, co přesně HDP znamená. Text argumentuje, že snížená spotřeba v případě rovnosti by mohla vést k nepříliš odlišnému životu od toho, co dnes žijou střední vrstvy. Diskuze o pojmu „nerůst“ se vede nejspíš od doby kdy se tento pojem začal používat. Hlavní argument pro pokračování používání pojmu nerůst je jeho nekooptovatelnost. Posledním prvkem diskuze je otázka možnosti existence kapitalismu bez růstu HDP. Zde je ultimátním argumentem skutečnost, že recese byla dosud vždy zároveň významnou společenskou krizí.

Jestli platí druhý termodynamický zákon, není nekonečný růst možný. Entropie jednoduše nastavuje ekonomice jasné meze. Nerůst se pak zdá jako logické vyústění fyzikálních zákonů.

Tento příspěvek je rozšířenou verzí článku původně publikovaného v časopisu A2 (Profant 2022).

Literatura

Barthold, C. K. (2020). (Still) Against Degrowth. *Forbes*. Retrieved May 18, 2022, from <https://www.forbes.com/sites/wlf/2020/04/29/still-against-degrowth/>.

Bendix, D. (2017). Reflecting the Post-Development gaze: the degrowth debate in Germany. *Third World Quarterly*, 38(12), 2617–2633. Retrieved May 16, 2022, from <https://doi.org/10.1080/01436597.2017.1314761>.

Gray, J. (2021). NZ will be Australasia's fastest growing economy in 2021/22. *NZ Herald*. Retrieved May 16, 2022, from <https://www.nzherald.co.nz/business/nz-will-be-australasias-fastest-growing-economy-in-202122-fitch-solutions-says/5LDDYHRRILZFEN2WMWUTQOTBA/>.

Greenford, D. H., Crownshaw, T., Lesk, C., Stadler, K., Matthews, H. D. (2020). Shifting economic activity to services has limited potential to reduce global environmental impacts due to the household consumption of labour. *Environmental Research Letters*, 15(6), 064019. Retrieved May 16, 2022, from doi:10.1088/1748-9326/ab7f63.

Haberl, H., Wiedenhofer, D., Virág, D., Kalt, G., Plank, B., Brockway, P., Fishman, T., Hausknost, D., Krausmann, F., Leon-Gruchalski, B. et al. (2020). A systematic review of the evidence on decoupling of GDP, resource use and GHG emissions, part II: synthesizing the insights. *Environmental Research Letters*, 15(6), 065003. Retrieved May 28, 2022, from doi:10.1088/1748-9326/ab842a.

Hausfather, Z. (2021). Absolute Decoupling of Economic Growth and Emissions in 32 Countries. *The Breakthrough Institute*. Retrieved May 4, 2022, from <https://thebreakthrough.org/issues/energy/absolute-decoupling-of-economic-growth-and-emissions-in-32-countries>.

Hickel, J. (2020). *Less is More: How Degrowth Will Save the World*. London: Cornerstone.

Hickel, J. (2021). What does degrowth mean? A few points of clarification. *Globalizations*, 18 (7), 1105–1111. Retrieved June 11, 2022, from doi:10.1080/14747731.2020.1812222.

- Hickel, J., Hallegatte, S. (2021). Can we live within environmental limits and still reduce poverty? Degrowth or decoupling? *Development Policy Review*, 40(1), 1–24. Retrieved April 10, 2022, from doi:10.1111/dpr.12584.
- Hickel, J., Kallis, G. (2020). Is Green Growth Possible? *New Political Economy*, 25(4), 469–486. Retrieved June 11, 2022, from doi:10.1080/13563467.2019.1598964.
- Jackson, T. (2009). Prosperity without Growth? The Transition to a Sustainable Economy. Sustainable Development Commission. Retrieved July 3, 2022, from http://www.sd-commission.org.uk/data/files/publications/prosperity_without_growth_report.pdf.
- Kallis, G. (2015). You're wrong Kate. Degrowth is a compelling word. *From Poverty to Power*. Retrieved June 14, 2022, from <https://oxfamapps.org/fp2p/youre-wrong-kate-degrowth-is-a-compelling-word/>.
- Kallis, G. (2019). *Limits: Why Malthus Was Wrong and Why Environmentalists Should Care*. Stanford: Stanford University Press.
- Krugman, P. (2014). Errors and Emissions. *The New York Times*. Retrieved May 7, 2022, from <https://www.nytimes.com/2014/09/19/opinion/paul-krugman-could-fighting-global-warming-be-cheap-and-free.html>.
- Lawn, P. (2011). Is steady-state capitalism viable? A review of the issues and an answer in the affirmative. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1219, 1–25. Retrieved May 21, 2022, from doi:10.1111/j.1749-6632.2011.05966.x.
- Milanovic, B. (2021). Degrowth: solving the impasse by magical thinking. *Global Inequality and More*. Substack newsletter. Retrieved July 13, 2022, from <https://brankomilanovic.substack.com/p/degrowth-solving-the-impasse-by-magical>.
- Millward-Hopkins, J., Steinberger, J., Rao, N. D., Oswald, Y. (2020). Providing decent living with minimum energy: A global scenario. *Global Environmental Change*, 65, 102168. Retrieved April 13, 2022, from doi:10.1016/j.gloenvcha.2020.102168.
- Mooney, Ch., Eilperin, J., Butler, D., Muyskens, J., Narayanswamy, A., Ahmed, N. (2021). Countries' climate pledges built on flawed data, Post investigation finds. *Washington Post*. Retrieved April 13, 2022, from <https://www.washingtonpost.com/climate-environment/interactive/2021/greenhouse-gas-emissions-pledges-data/>.
- Parrique, T., Barth, J., Briens, F., Kerschner, Ch., Karus-Polk, A., Kuokkanen, A., Spangenberg, J. H. (2019). *Decoupling Debunked. Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability*. European Environmental Bureau. Retrieved May 10, 2022, from <https://eeb.org/library/decoupling-debunked/>.
- Phillips, L. (2015). *Austerity Ecology & the Collapse-Porn Addicts: A Defence Of Growth, Progress, Industry And Stuff*. Winchester, Washington: Zero Books.
- Profant, T. (2022). Spory o (ne)růst, A2, 5, 8-19. Retrieved April 13, 2022, from <https://www.advojka.cz/archiv/2022/5/spory-o-ne-rust>.
- Raworth, K. (2015). Why Degrowth has out-grown its own name. *From Poverty to Power*. Retrieved April 22, 2022, from <https://oxfamapps.org/fp2p/why-degrowth-has-out-grown-its-own-name-guest-post-by-kate-raworth/>.
- Reed, A. M. (2011). Human Development. In: O'Hara, Phillip Anthony (ed.). *International Encyclopedia of Public Policy. Volume 1 - Global Governance and Development*. Perth: Gperu, 268–275.

- Richters, O., Siemoneit, A. (2018). The contested concept of growth imperatives: Technology and the fear of stagnation. *Oldenburg Discussion Papers in Economics*, 414, 18. Retrieved April 13, 2022, from <https://www.econstor.eu/handle/10419/184870>.
- Smith, N. (2020). Put a Stop to Economic Growth? Huge Mistake. *Bloomberg.com*. Retrieved July 6, 2022, from <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2020-02-18/put-a-stop-to-economic-growth-huge-mistake>.
- Smith, R. (2010). Beyond growth or beyond capitalism. *Real-world economics review*, 53, 28–42.
- Schneider, F., Kallis, G., Martinez-Alier, J. (2010). Crisis or opportunity? Economic degrowth for social equity and ecological sustainability. Introduction to this special issue. *Journal of Cleaner Production*, 18(6), 511–518. Retrieved April 13, 2022, from doi:10.1016/j.jclepro.2010.01.014.
- Tilsted, J. P., Bjørn, A., Majeau-Bettez, G., Lund, J. F. (2021). Accounting matters: Revisiting claims of decoupling and genuine green growth in Nordic countries. *Ecological Economics*, 187, 107101. Retrieved April 13, 2022, from doi:10.1016/j.ecolecon.2021.107101.
- Trainer, T. (2016). Another reason why a steady-state economy will not be a capitalist economy. *Real-world economics review*, 76, 55–64.
- Ziai, A. (2015). Post-Development Concepts? Buen Vivir, Ubuntu and Degrowth. In: Bouaventura de Sousa, S., Cunha, T. *Epistemologies of the South: South-South, South-North and North-South Global Learnings*. Coimbra: Centro de Estudos Sociais. Universidade de Coimbra.